

טרנינוחובסקי בעין דור

MICHAEL FIDDEH

הבלדה "בעין דור" היא היצירה העשירה של שאל טרנינוחובסקי (1875-1943), אותה כתב ב-1893, בהיותו בן 18. (השיר פורסם בקובץ שיריו הראשוני: חזונות ומנגינות. תושיה, וארשה. 1897). הוא הוסיף לכתוב במשך חיו עוד ארבעה שירים שעוסקים בשאל: "חוּרְבָּהּ בֵּית שָׁוֹן" – 1898, "המֶלֶךְ" – 1925, "על הרי גלבוע" – 1929 ו"אנשי חיל חבל" – 1935. שיר נוסף הוא "שיר האהבה אשר לשאול" – 1922. כך תיאר טרנינוחובסקי את זיקתו החיבית לשאל: "... בן שתים עשרה חיברתי דרמה וכתבת פואימה נדולה: "אוריה החתית" ... בו יצאתני נגד דוד ... אני יודע מדווק, אבל מאז הייתה בלבבי טינה על כל המפורטים אצלנו לקודושים וטובים, למרות כל הרע שעשו... **ומן הייתי תמיד מצדד בזכותו של שאל המלך, כי השם גומ'.**"

לפי ספר **شمואל א פרק כח**, שאל נכנס לחדרה כאשר ראה שהצבא הפלשתי חזק משלו. הוא מנסה לקבל עצה כיצד לפעול על ידי פניה לאורים ותומים, חלומות ונביאים, אך הוא לא נענה. בלילה ברירה הוא פונה לבעתה אוב שמעלה את שמואל, שרוג שעהלו אותו מהשאול. שאל מספר לו שהוא סר מעליו ואני יודע מה לעשות. שמואל עונה לו באכזריות, בלי כח ולשрак: "מחר אתה ובניך עמי" (מתים), כעונש על חטאו במלחמה בעמלק. שאל נבחל מאד, אך הוא בכל זאת מתיעצ' למחרת בשדה הקרב, שם הוא מת מות גיבורים יחד עם שלושת בניו. (יוסף בן מתתיהו ב"קדמוניות היהודים" לא חוסך מילים בשבח שאל שהתייעצ' לקרב למורות שהוא ידע בוודאות שהוא ייהרג בו. הוא בעצמו, כידוע, לא בחר למות מות גיבורים בקרב יודפת...).

יש לשים לב, שזו פעם ראשונה ששאל אומר במזו פיו שה' סר מעליו. יש כאן מעין ניסיון לחזור בתשובה. הוא גם צם באותו יום, אם מלחמת חרדה או כדי לעורר את רחמי האל ולקבל עזרה ממנו. (זכור, גם ביום הקרב עם פלשתים הוא אסור על חיליו לאכול – שמואל איד, כד.).

המשמעות בתיאור הניל את הפניה הלא לגיטימית של שאל לבעתה האוב והmpegש אתה וכן את היחס החם והמחבק שלה כלפיו, לאחר שהוא שמע את נבאותו הקשה של שמואל. השמות אלה נעשו במקוון, כי טרנינוחובסקי אינו מתיחס אליהן בבלדה שלו.

לא צריך להתעמק הרבה בבלדה "בעין דור" כדי להבחן שגרסת **טרנינוחובסקי** של שאל ובעלת האוב שונה לغمרי מהתיאור המקורי. לפי השיר, סיفور המפגש בין שאל וشمואל שעלתה מהתמים נושא אופי אחר לغمרי. בעת שבעתה האוב מפעילה את האמצעים שלה להעלאת שמואל – שאל חש אמרת מות וכל חייו מתחילה לעבור לפניו כבמהזה. הוא חוזר לימי נוראיו, לפני שנמשח מלך, כאשר הוא חי חיים אידיליים כרוועה. אז הוא שומע את קולו הרוועם של שמואל: "ממיחלות רקבון על מה הרוגזתני?"

שאל עונה ומקדיש מעט מילים לאוום הפלשתי ומבקש שיאמר לו מה לעשות. אבל כל זה משנה. השאלה העיקרית שהוא מפנה לשמואל או יותר נכון הטרונית הראשית היא: "מדוע מאחר הצאן לקחתני ולנגיד על עמק כיום זה שמתניתני?". המינוי שלו למלךшибש את חייו ובמקום חיים שקטים ומאושרים הוא נקלע למערבולת של צרות: הפלשתים שמאויימים עכשו עליו ועל מלכתו וחוי משפחה שהתרערעו. הוא חוזר פעמים על כך ששמואל אחראי לתפנית השילilit שפקדה את חייו: פעם ברישא של דבריו לשמואל ופעם בסיפא של דבריו. שמואל חותם את המפגש עם שאל בדברים קצרים, אך מייאשים, שאינו בהם שביב של תקווה או חملיה: "על מריך, גאוں לך אלהים יזעטך! מחר אתה עמי, גם אתה גם עמק". (בטקסט המקורי התחזית היא יותר עגומה, כי היא כוללת גם את בניו של שאל: "... ומחר אתה ובניך עמי גם את מחנה ישראל, יתנו ה' בידיך פלשתים" (כח, יט)). יש לשים לב לכך שהדבר הראשון שומואל אומר הוא: "אנכי הרואה למלך משחץ, מאחרי הבקר היכל הוшибך". הוא צפה מראש את האשמה ששאל יטיח נגדו והוא מקדים להתגונון מפניה: במינויו הוא היטיב אתו, כי הוא קידם אותו מתקpid ארצי פשוט לתקpid נכבד של מלך.

בהמשך, בתשובהו של שמואל להאשמה של שאל, הוא מבא לו שבגל חטאו, הוא ובניו יموתו למחרת בשדה הקרב. רק לכוארה שמואל לא מתיחס ל"כתב האישום" כלפיו. כי בעצם הוא אומר לשאל שהתפנית בחיו יכלת להיות חיובית לעילא ולעילא ללא חטא.

כל החלק הפסיכולוגי בשיר הוא חידוש של טרנינוחובסקי ואין לו זכר בטקסט התנכ"י. لكن הוא מקידש יותר שורות לשאול מאשר לשמואל – למללה מפי שניים. בטקסט התנכ"י, לעומת זאת, שמואל הוא המאריך בדבריו ויש לכך הצדקה. הרי לא מעלים אדם מהמותים כדי להשמע לו דברים – מעלים אותו כדי לשמעו אותו, כי הוא "הרואה" מהဆאל והוא מוסמך לדבר על עניינים של חיים – ומוט בקשר למחרת, הרבה יפלו בו.

כל הפסיכולוגיות הזה (כפי שקורצוויל מאפיין את הבלדה) אינם משכנע. האם סיכום חייו של אדם והתחשבנות עם דמות מרכזית בהם מצדיקים פניה לבעלת אוב, אמצעי שהוא פסול מהתורה ושאול דאג להזכיר את הקולגות שלה?

אפשר לתת פירוש אחר לדברים, שאולי קולע יותר להבנת העלילה הפסיכולוגית. אמן הטרייגר לפניה של שאול לשמואל המת היה הקרב שעומד לפרוץ עם פלשתים, אבל בפועל בגלל חרדה המות ששאל היה נתון בה, שהתעצמה מהאוירה שבעלת האוב יצרה, הוא נגרע לעשות סיכום חיים לפני מותו הקרב: חיו מתחקלים לשניים – הנסים הטובות, שנות האור והשנים הרעות, שנות האפילה; נקודת התפנית ביןיהן היא מינויו למלך ובזה שמואל אשם. لكن המפגש עם שמואל המת הפך לזירת התעמדות אותו. הכוונה המקורית לבקש ממנו עזרה ולדעת את תוצאות הקרב הצפויים פלשתים, נדחקה הפעם, במידה רבה.

דבריו האחרונים של שמואל לשאול בבלדה, זחים בתוכם למסופר בספר שמואל והם עולים בקנה אחד עם שתי הפרשניות הניל.

אני רוצה להפנות את תשומת הלב למלך מבריק של טרנינוחובסקי בשיר, שرمזתי לעיל. ההאשמה של שאול שכח היו נהרסו בגלל מינויו למלך, מודגמת שוב במנגש הנדון בינויהם. הסיטואציה החשוכה שנושמת מות – שחרי מעלים מת מהဆאל – מלאה בריחות ובקולות של הפעילות הטכנית של בעל האוב. הדבר מעיצים אצל שאל את תחושת המות הקרב, שאיתה הוא הגיע לבעל האוב. הוא ונכנס להזיה קיימת בהקץ של קפיצה לאחרו במכונת הזמן – לימי נועריו. הוא יושב תחת עץ האלה, צופה בעדרו הרועה בכורים יוקים ואומר לעצמו: "אני המאושר, גם בריא גם רענן" (כל זה בלשון הווה). ההזיה זו גם הרוחיקה ממנו לרגע את אימת המלחמה עם הפלשתים, שעומדת לתחילה תוך שנות אחדות. לפעת הוא מתפרק מהזיהתו והמעבר הזה חונק את גנוו. אבל קולו הרועם של שמואל מוציא אותו לגמרי מחוויות ההזיה העيمة. כשם ששמואל קטע את חייו הטובים, במינויו למלך, כך גם כאן הוא מוציא אותו סופית ממצב של הזיה מעוגנת ומחזיר אותו למציאות המרה, שהופכת להיות עוד יותר גורעה בגלל נבאות שמואל על מותו הקרוב. לשאול אין ספק שהיינו מגיעים לקיצם, כי הוא כבר נוכח לדעת פעמים רבות שכל נבאותיו של שמואל מתממשות.

بعد שהمسפר בספר שמואל קורא לשמואל בשם, הוא מכונה בבלדה בשם "הרואה". שאול יוזם את המפגש עם רוחו של שמואל, כדי לדעת מה יקרה בקשר הכספי למחרת היום ולкан לכוארה השימוש בכינוי "הרואה" נראה מטאים. אבל נראה לי שהסיבה העיקרית לבחירה הלשונית זו, היא כדלהלו: שאול ניצל את המפגש עם שמואל המת כדי להאשיםו בתפנית הרעה שחלתה בחיו. תפנית זו התרחשה כאשר שאל פגש את שמואל לראשונה ובה הוא משח אותו למלך. בכל הטקסט החוא שמואל נזכר כ"הרואה" ולא בשמו.

כפי שראינו לעיל מעדותו של טרנינוחובסקי, הוא נמנה עם מחנה המעריצים של שאל, בנגדו להערכתה של דוד במקרא ובתרבות ישראל. אבל בלי משים המשורר של "בעין דור" נמצא מבקר את שאל במקום לברכו. ראשית, אין כל בסיס בספר שמואל לכך ששאל חשב לפרוש מהמלוכה או הביע עגושים לחיו הקודמים. להיפך – הוא רצה לייסד שושלת וחשב על יהונתן כ יורש, אם כי למגינות לבו הוא ידע שישוונת פנה את כסאו לדוד. שנית, שאל מוצג בשיר כאיש אליו נוטל אחריות על ממלך חייו, ומאישים את שמואל בכל הנסיבות שנפלו עליו. מהבחןיה זו, טרנינוחובסקי ממשיך בעצם את האפיקון של שאל בספר שמואל, כאיש שמאשים אחרים במקומות להאשים את עצמו. מרגע ששימושו של דוד התחילה לזרוח (לאחר שגבר על גולית), הפרויקט העיקרי שהעסיק את שאל היה לחסל את דוד, המתהירה שלו. הוא לא בחל בשום אמצעי, החול מהטלת חנית עבר דוד כדי להמיתו, עד חיסול שמוניים וחמשה כוהני נוב, שנחמדו בסיווע לדוד להימלט מפני שאל. על אף על מאמציו, שאל לא מצליח להמית את דוד והוא מאשים את כולם בקשרית קשר נגדו ובסיוע לדוד. (במיוחד, בינו יהונתן, עבדיו וכוהני נוב). יש לדijk ולholesif, שפunningים בהן

שאול נוכח לדעת שדוד היה יכול לפגוע בו, אבל לא עשה זאת, הוא מודה שדוד צדיק ממנו ושהוא חטא לו. אבל זו הייתה חריטה זמנית בלבד והוא לא זנה את תוכניתו לפגוע בדוד. (גם בפרשת עמלק, שאלות הטיל את האשמה על העם).

שלישית, ברור שבשיר ששאל עשו אידיאיזציה של חייו ושל מהלכם לו לא היה נ邏ש למלך. הרי חייו של רועה אינם חיים שכולם תכלת ואור וכרים ירוקים. (יעקב מעיד על חייו כרואה במשך שנים: "היהתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדר שנתי מעלי" – בראשית לא, מ). הוא גם לא היה נשאר צער לנכח, כפי שאלה דימה ברגעי הנעם של ההזיה בהקץ אצל בעלת האוב: "אנכי המאושר, גם בריא גם רענן, מי יתן אוכלה וכך אהי שאן!"

הurret תיקון עובדיות: שאל לא נלקח למולכה מ아버지 הצאן, כי הוא היה עובד אדמה ולא רועה.
הריאות הן כדלהלן:

א. צמד הבקר והאתנות שנזכרים בקשר לשאלם בעלי חיים של עובדי אדמה ולא של רועים.
(הברק משמשות כבמאות עובדה והאתנות – להובלת משאות). על שאל נאמר: "והנה שאל בא

אחרי הבקר מן השדה" (שמואל א, יא, ה).

ב. הרועים נהגים להיעדר מביבות ארוכות של שבועות וחודשים, בחיפוש אחר מקורות
מים ומרעה לצאנס. (יעקב שולח את יוסף עמוק חבורו לראות את שלום אחיו הרועים בשכם,
במרחק של כ-100 ק"מ מהביתה). לו שאל היה רועה, אביו לא היה דואג לשלוומו לאחר היידרות של

שלושה ימים בחיפוש אחר האתנות האבודות.

ג. הוא נלקח מהכלים החקלאיים (שאל נחבא אל הכלים לפני שנבחר למלך) ולא מהצאן. מי שנלקח מהצאן הוא דוד, והמקרה אומר זאת במשמעותם אחדות. ("ויאמר שמואל התמו הנערים ויאמר
עוד שאר הקטן והנה רעה בצאי" – שמואל א, טז, יא. נתן הנביא אומר לדוד: "אני לךחטייך מן הנזה
מאחר הצאן להיות נגיד על עמי ישראל" (שמואל ב, ז, ח). (בבבילה, שאל אומר לשם פעמים:
"מדוע מאחר הצאן לךחטייך")

ד. דוד מזכיר למפיבשת בן יהונתן את שדות שאל סבו (שמואל ב, ט, ז). שדות הם נכסים של עובד
אדמה ולא של רועה.

ה. שאל חושד בעבדיו שהם תומכים בדוד וקוראים נגדו ואומר להם: "...גַם לְכָלֵם יִתּוּ בְּנֵי
שָׂדֹת וּכְרָמִים" (שמואל א, כב, ז). שדות וכרמים ולא צאן ובקר, כי הדבר היה עובד אדמה בעבר
ולא רועה צאן.

לכאורה זו הערה חשורת חשיבות ונוקנית, כי מה זה משנה אם שאל היה איכר ולא רועה. הרי גם את חייו של האיכר אפשר לצבעו בצבעים אידיליים, רכים ונעימים (ראה מגילת רות, שמחת
הביבורים ורינת הקוצרים) וחזקקה על טשרניחובסקי שהיא מיטיב לתארם באור זה, כפי שתיאר
חיי רועים. גם אז יהיה ברור שהתיאור יהיה מוטה לטובה, כי גם בחווי האיכר יש מעילות ומורדות
כפי יבולו תלוי בגשמיים ובפוגעי טבע אחרים. כתוב: "הזרעים בדמעה ברינה יקצورو" (תהלים קכו,
ח).

לדעתו זה כן משנה. דימוי הרועה (ולא האיכר) הוא הדימוי האידיאלי של מנהיגי עם ישראל במקרא
(ובספרות חז"ל): יعقوב, משה ודוד הם רועים ולא איכרים. כל שבטי ישראל פונים לדוד בבקשת
שמעלך עליהם (ולא רק על שבט יהודה): "ויאמר ה' לך תרעה את עמי, את ישראל" (שמואל
ב, ה, ב). "ויבחר בדוד ויקחחו ממכלאות צאו" – תהילים, עט, ע. גם ה' מזומה לרועה והנה
דוגמאות אחדות: "כרצה עדרו ירעה, בזרעו יקbez טלאים ובחיקו ישא עלות ינהל" – ישעיהו, מ, יא.
"ה' רועי ולא אחסר" (תהלים כג, א). "הושיעה את עמק וברך את נחלתך ורעם ונשאם עד העולם"
(תהלים כח, ט). (בקשר זה, מן הרاوي להזכיר שקין היה עובד אדמה והבל – רועה צאן).

יחד עם זה, אין להוציא מכלל אפשרות טשרניחובסקי ידע ששאל היה איכר ולא רועה, אך בغال
שהוא אהב אותו הוא "שידרג" אותו ועשה אותו רועה כמו דוד. (כידוע, טשרניחובסקי לא נתה
חייב לדוד ואולי לא רצה ששאל יהיה במעמד נמוך מזו של דוד).

1. הציגות בקטע הראשון הוא מתוך : שאל טשרניחובסקי. השלוח, העורך יוסף קלוזנר, 1918, עמי 97-103. נdfs שוב ב : שאל טשרניחובסקי – מחקרים ותעודות, בעריכת בעז ערפל. ירושלים, מוסד ביאליק. 1994. עמי 135-142.

2. אניתה שפרא מיחסת לבלה חשיבות רבה בהtagבשות האתוס הלאומי בתקופת היישוב. (חוב היונה. עם עובד/סדרת אופקים. 1992. עמי 56). אני משער שרוב הצעירים של היום אינם מכירים את השיר ויתכן שהלכם גם אינם יודעים מיהו שאל טשרניחובסקי, אך שדמותו מעטרת את השטר החדש של 50 ש"ח (שהופיע בספטמבר 2014).

3. שאל זוכה לרוב להתייחסות חיובית בספרות חז"ל. למשל : "מן מה לא נשבה מלכות בית שאל? מפני שלא היה בו שום דופי" (יומא כב, ב). רשי"י טוען שהאמירה מתיחסת ליחסין של שאל, בניגוד לדוד שהיה צאצא של מואביה – רות. אבל ביאליק ורבניצקי מבינים את הדברים כפשוטים (דופי=דבר גנאי, פגס) ומעיריים : "ואין מלכות מתקימת אלא בידי חזקה ומtower ערכיות". (גם אברבנאל סבור שכוונת האמרה היא ששאל היה שלם במידותיו). אחד הפירושים באוטו מקור לפסוק : "בן שנה שאל במולכו" הוא : "כבן שנה שלא טעם חטא". פירוש זה זוכה שם מיד בביבורת : "ויאימה (ואולי אמרו) כבן שנה שמולך בטיט (בבוז) ובצואה?! מעניין שרשי"י בחר להביא בפירושו לאוטו פסוק בספר שמואל, רק את הפירוש החובי של חז"ל, אולי בגלל שידע שלחז"ל הייתה פינה חמה בלב לשאל.

4. הפרק שמואל כאח הוא אחד הטקסטים החתרניים ביותר במקרא. העלה באוב נתפסת במקרא כחלק מעבודת אלילים שהיא שקרית ומוטעית. לעומת זאת, בעלת האוב מצילה להעלות את שמואל ונבאות הזעם שלו התגשמה שעות ספורות אחר כך. יתר על כן, שמואל מהאוב מדבר בשם ה' : "כאשר לא שמעת בקול ה' ולא עשית חרונו אפו בעמלק, על כן הדבר הזה עשה לך ה' היום הזה" (כח, יח). ככלומר, החعلאה באוב היא אמיתית והיא אפקטיבית. הפרק יצר בעיה תיאולוגית שמייבט ההוגים והפרשנים המסורתיים עסקו בה. ראו, למשל, רד"ק על שמואל כאח, כד. יש להוסיף, ספר שמואל לא מציין במפורש ששאל חטא בפנותו לאשת האוב. יש אפילו בטקסט הצדקת מה לפנייה שלו. הוא פנה כי היה בחרדה מפני הקרב הצפוי עם כוח פלשטי גדול מכוחו והוא לא נעה על ידי האמצעים הלגיטימיים כמו האוורים והחותמים. לעומת זאת, ספר דברי הימים שהוא פרו בית דוד באופן מובהק, מעצים את החטא של הפניה לאוב ומשווה אותו כמעט לחטא בעניין עמלק : "וימת שאל במעלו אשר מעל בה', על דבר ה' אשר לא שמר וגם לשאל באוב לדריש. ולא דרש בה' וימיתהו ויסב את המלוכה לדוד בן ישע" (דברי הימים א, י, יג-יד).